

DESPRE ȘCOALA CONFESIONALĂ GRECO-CATOLICĂ DIN GHIRBOM (JUD. ALBA) ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Radu TOTOIANU

Școala a jucat un rol de prim rang în mișcarea de emancipare națională și în trezirea conștiinței naționale la românii din Transilvania. În acest context, momentul întemeierii școlilor de la Blaj poate fi considerat o victorie a programului de emancipare politică și națională a lui Inochentie Micu-Klein. Deschise în toamna anului 1745, în timpul episcopului Petru Pavel Aron, școlile de la Blaj reprezintă primul institut de învățământ mediu românesc din Transilvania. Odată cu înființarea școlilor de la Blaj se observă și o impulsivitate a învățământului din mediul rural transilvănean¹.

Învățământul din Transilvania la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea a cunoscut o dezvoltare favorizată în special de lupta națiunii române pentru afirmare și de împrejurarea că reformismul iosefinist sprijinea răspândirea științei de carte² creându-se acum o bază legislativă care urmărea să primească aplicabilitate în raport cu realitățile istorice și constituționale ale fiecărei provincii. În acest climat se va publica la Viena în 1777 *Ratio Educationis*, legislație școlară bazată pe rolul mare al inspectoratelor școlare, dar care s-a aplicat concret la români doar în Banat. Varianta transilvăneană va fi *Norma Regia*, apărută în 1781, care comparativ cu *Ratio Educationis* avea un nivel calitativ mai scăzut, cu orientare spre învățământul confesional, tendință vizibilă de altfel și în ediția din 1820³.

Prin *Edictul de Toleranță* apărut tot în 1781 se dădea drept oricărei comunități naționale cu peste 100 de membri să-și ridice biserică și școală⁴.

În secolul al XIX-lea organizarea învățământului în Transilvania s-a bazat pe *Nova Ratio Educationis publicae* din 1806⁵. În mediul rural localul școlii era o simplă casă țărănească îngrădită cu nuiete și lipită cu lut, fără podele, cu o masă rudimentară în jurul căreia stăteau pe lavițe copiii, iar în capul mesei dascălul. Acesta de cele mai multe ori era un țăran care nu se deosebea prea mult de ceilalți din jurul său, decât prin faptul că era cunoscător de carte, învățată numai de cele mai multe ori ca autodidact, fără a fi frecventat cursurile unei școli. Dascăli absolvenți ai unui gimnaziu nu întâlnim decât începând cu deceniul

¹ Mârza 1987, p. 36.

² Cordoș 1969, p. 585.

³ Mârza 1978, p. 37.

⁴ Cordoș 1969, p. 585.

⁵ Albu 1971, p. 16.

patru al sec. XIX⁶. Aceasta este situația în școlile confesionale greco-catolice și nu numai. Pregătirea dascălului era sumară, un tânăr ieșit dintr-o școală normală sau trivială (sătească), fără o pregătire pedagogică specială putea fi un bun dascăl dacă avea voce și se descurca în Triptic, servind în primul rând strana bisericii⁷. Aceasta a fost epoca dascălilor cantori sau dieci (1800 - 1840)⁸.

Învățământul a primit în sfârșit o organizare proprie prin *Sistema Scholarum* în 1845, care s-a menținut în linii generale până în 1868 când apare *Legea XXXVIII* a lui Ötvös. Situația se schimbă simțitor după 1850 când răspunderea pentru bunul mers al învățământului este transferată consistoriilor și conducătorilor celor două confesiuni⁹.

Începând din acest moment Consistoriul de la Blaj emite o serie de normative și ordine pentru ameliorarea situației învățământului din mediul rural în întreaga eparhie, însă nici la 10 ani după acest moment problema școlilor sătești nu este pe deplin rezolvată.

Adresându-se la 25/13 noiembrie 1862 „fiilor sufletești” din Ghirbom și nu numai, mitropolitul Alexandru Sterca Suluțiu le atrage părințește atenția că: „[...] temeiulu celu de căpetenia, pre care nemedilocitu să radimă, si dela care depinde bun’a stare a unui poporu eau natiune atātu ceea materială, câtu si ceea întieptuala, si spirituala e educatiunea lui [...]”. În acest sens dispune ca în fiecare „comună bisericească” unde nu se află o școală, în termen de un an să se ridice o astfel de clădire, locuință pentru *docentele* comunal precum și: „[...] edificiiuri de economia pre sem’a acestuia baremu cele mai de lipsa: cas’a de scôla a o instrua cu scaune, mesce tabla de scrisu, si alte unelte [...]”.

Se specifică de asemenea obligația fiecărei comune bisericești „[...] de a se îngriji despre onest’a subsistinta a Docentelui [...]”. Sunt prevăzute sancțiuni pentru cei care nu respectă cele cerute mai sus.

Dacă o comună este atât de săracă încât nu-și permite să împlinească cele cerute, se prevede afilierea ei la comuna cea mai apropiată care are o școală, având însă obligația, după putere, a participa la întreținerea învățătorului de acolo¹⁰.

De altfel, acolo unde membrii parohiei greco-catolice sau ortodoxe nu aveau resurse financiare suficiente pentru a susține școala, se recurge la comasarea într-o sigură școală a elevilor de confesiune ortodoxă și greco-catolică. Inițial, în acest sens, încă din 1886 se încheie protocoale între comunitățile locale ortodoxă și greco-catolică, prin care școlile confesionale se uneau, cele două comunități urmând a suporta în comun cheltuielile. Un astfel de protocol se cunoaște în protopopiatul Cutului de la Boz. Ulterior, cele două Consistorii, greco-catolic și ortodox, vor încheia în 1894 un protocol pentru

⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁷ *Ibidem*, p. 11.

⁸ *Ibidem*, p. 12.

⁹ *Ibidem*, p. 16.

¹⁰ MMIRS, D. 356, fila 1.

înființarea și susținerea școlilor românești în comunele unde nici una din cele două confesiuni nu-și puteau susține propria școală¹¹.

Situația elevilor greco-catolici din Boz nu se ameliorează nici după 10 ani deși după cum rezultă dintr-un document, cei 40 de elevi greco-catolici de aici nu frecventau școala ortodoxă, ci învățau în casa parohială „[...] aru pute edifica [...] scola corespudietoare ci inse nu voescu să de mai multu de 50 cr. de copilu [...]” ca soluții pentru mobilizarea lor se propune „[...] ai abstrange ai ameninta cu trecerea la alta confesiune [...]”¹².

Sunt și cazuri în care într-adevăr elevii greco-catolici învățau la școli confesionale ortodoxe. În 1877 la Berghin fiind credincioși puțini, și doar patru elevi aceștia învățau la școala greco-orientală¹³, la fel se întâmplă la Sângătin unde 26 elevi de confesiune greco-catolică învățau tot la școala ortodoxă¹⁴. La Ciugud unde existau 27 elevi, 14 băieți și 13 fete, comunitatea greco-catolică împreună cu cea ortodoxă erau „[...] composesori de zidu [...]”, adică au construit împreună școala¹⁵.

Revenind la modul de organizare al școlilor, preoții locali aveau atribuții importante ca directori de școală. Se subliniază obligația lor de a lumina poporul „[...] precum in biserica asia și in afara [...]” iar acolo unde nu se află deja o școală și locuință pentru dascăl, la cea mai apropiată sărbătoare să adune poporul și să demareze lucrările de construcție neîntârziat¹⁶.

Sunt reglementate și condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o școală pentru a fi considerată *școală sistemizată* adică care să corespundă normelor legale. Astfel, școala trebuie să aibă un local propriu destinat exclusiv activităților didactice, învățătorul să aibă plata fixă în *bani sau naturale*, iar organele de conducere și reprezentare a școlii să fie legal constituite¹⁷.

Toate acestea constituie imbolduri serioase pentru comunitățile locale în a-și ridica școli proprii și a se strădui să le doteze cât mai corespunzător. În acest context, comunitatea greco-catolică din Ghibom demarează construirea unei școli. În 15 septembrie 1866 se strânge întreg „[...] poporiul interesant [...]” și hotărăște în urma unei consultări publice construirea unei școli.

Locul unde va fi edificată școala „[...] și grădina de pomărit [...]”, este dat de biserica greco-catolică în „[...] Progadea cei veche deni gruiu si in vecinatate cu Iuoan Bica și Nekifor Triff din josu (Ni)Kulla Frecille [...]”. Datorită faptului că în locul unde se află satul nu se află nici piatră și nici loc bun de făcut cărămidă s-a decis ca școala să fie construită din bârne de lemn și să se acopere cu țigle. La această decizie a cântărit și faptul că „[...] arzandu satulu de curandu in doue randuri nu sunt in stare a edifice din materie solidă [...]”. Banii necesari

¹¹ Zecheru 2004, p. 314.

¹² MMIRS, D. 324, fila 2 nr. 2.

¹³ *Ibidem*, fila 2 nr. 1.

¹⁴ *Ibidem*, fila 3 nr. 16.

¹⁵ *Ibidem*, fila 2 nr. 3.

¹⁶ MMIRS, D. 356, fila 2, capitolul II, a-b.

¹⁷ MMIRS, D. 357, fila 1, nr. 1, a-c.

s-au strâns prin contribuția sătenilor care și subscriu, adunându-se suma de 321,5 florini, la care se adaugă suma de 60 florini din partea bisericii greco-catolice a locului, și alți 40 de florini din *lada comună*, deci un total de 421,5 florini.

Începerea construirii școlii este prevăzută pentru primăvara anului 1867 urmând a fi terminată „[...] ne greșit [...]” până la 1 octombrie 1867. Construcția urma să fie făcută de meșteri pricepuți „[...] prin licitație publică oficioasă înse lucrurile pre cum manuale le vor implini interesatii locuitori [...]”.

În protocol sunt specificate și detalii privind asigurarea plății viitorului dascăl:

„[...]Spre asigurarea lefei futurului Docente sau satoritu si totodată obligat a se plăti de fiecă care familie a 50 Kr.(eutzeri) v.(alută) a.(ustriacă) în bani iaresi în bucate de la fiecare familie una merce ardeleana de 8 cupe în greunție însă aceasta leafa esce a se începe din 1^a novembre 1867 - iara si pe anulu acest curg.(ător) fiind locuitorii împovarați cu spesele ridicare în vorba satorita scola spre usurare sau satorit numai câte o merce bucate în greunția dela fiesce care familie [...]”.

Prin același protocol se stabilesc și membri *Eforiei școlare*, adică a consiliului de administrație a școlii. Ca președinte „[...] futuriulu Parohu locale[...]”, inspector și casier Frecille (Frățilă) Nicolae, iar membri Genescu Todea, Toma Gherman, Georgiu Cosmescu, Cosma Ghenesculu și Dinu Cosmescul. Protocolul este semnat de Stefan Lajos (jude cercual), Ștefan Manu (notar comunal) Nicolae Frecille (jude comunal), Georgiu Cosmescu (jurat) și de protopopul greco-catolic Ioan Deac împreună cu dascălul Ioan Pop¹⁸.

Conform protocolului sus-menționat construcția școlii a început în primăvara anului 1867, cel puțin așa rezultă din actul de *dotățiuune docentală* încheiat în primăvara aceluiași an, care menționează că: „[...] dupe ce cu ajutoriulu lu Dumnedieu în anulu acesta 1867 ne vomu ridica o casa de scola cu toate cele trebuincioase pre cum si casa de locuintia învatiatoriului [...] pentru dotarea aceluia nefiindu în stare nece casa alodiala nece cea bisericeasca de o potea sicura, asia amu vorbitu cu invoirea întregei comuni basericesci ca dotare a învatiatoriului sese asigure prin aruncaturi pre poporulu de aceasta comuna basericésca [...] dara pentru dotarea învatiatoriului nostru satorimu [...] urmatoarea plata anuală prin aruncaturi si adeca De tota familia – fără deosebire dacă are sau nu copii de scola – cate 50 cri cincizeci crucieri valuta austriaca si una mertia ardeleana de 8 cupe în graunție, care dupa numerulu familiilor sue la 73 fl v.a. si 73 mertie ardeleni [...]”¹⁹. Actul de dotățiuune este semnat de preotul paroh Georgiu Pop și alți șapte săteni și întărit prin semnătura protopopului Ioan Deac.

Acest act de *dotățiuune docentală* are ca fundament legislativ Decretul guvernului transilvănean nr. 7255 din 1840 referitor la angajarea învățătorilor

¹⁸ MMIRS, D. 325.

¹⁹ MMIRS, D. 326.

care prevedea printre altele obligația comunităților sătești de a susține școli din fonduri proprii și din casele alodiale, în sensul de a asigura salariile dascălilor și toate materialele necesare pentru construirea localurilor destinate școlii din pădurile obștești. În cazul dotațiunii învățătorului se prevedea asigurarea din terenul comunal al unei suprafețe arabile de 10 câble și a unui fânaș de șapte care de fân, la care se adaugă câte o jumătate de felderă de cereale de la fiecare elev, și numai în cazul în care comunitatea nu-i poate asigura acestuia teren agricol și fânaș sarcina întreținerii fiind acoperită printr-o contribuție financiară care se va încasa de la săteni²⁰.

În cazul Ghirbomului observăm depășirea limitelor legale în sensul că sătenii vor plăti solidar, cele prevăzute în *instrumentul de dotațiune*, fără deosebire dacă au sau nu copii la școală, așa cum este prevăzut în lege. Este un efort demn de remarcat, dar care nu poate fi pus pe dorința obștii de a-și ridica o școală cu toate cele trebuincioase bunului mers al procesului de instruire a membrilor comunității, ci din nefericire, pe seama sumelor mici cu care contribuiau sătenii.

Grija manifestată pentru plata dascălilor, deși sunt cazuri numeroase în care aceștia se descurcă cu greutate, este o preocupare constantă în special a Consistoriului superior al bisericii greco-catolice. De altfel, acest lucru se desprinde clar chiar și din recomandările făcute în 1862 de mitropolitul Alexandru Sterca Suluțiu care cere parohilor să se implice în alegerea docentului care trebuie să fie: „[...] destul de calificat, care prelinga cunostintele literare, pedagogice și didactice se scie cântările bisericesti dimpreuna cu tripticulu, dein acelu scopu ca pentru mai bun'a lui subsistenta se pôte fi și cantore [...] se ise deie plata catu se pôte mai buna că nu cumva dein lips'a trebuincioaselor mediuloce, spre traiu și imbracaminte potrivite, și cuvincioase Statutului seu se fia silitu a și face servitiulu seu cu suspinu [...]”²¹.

Cu toate aceste eforturi depuse de către conducerea bisericii și comunitate, totuși în acele vremuri era greu să găsești un dascăl calificat. În 1871 spre exemplu, deși la Ghirbom existau 98 elevi (46 băieți și 52 fete), învățătorul Ioan Pop era considerat mediocru având numai o clasă de gimnaziu, însă este adevărat și faptul că acesta nu era plătit decât în cereale, câte opt cupe de copil și deși la acea dată în sat existau 98 de copii din aceștia doar 57 copii frecventau școala, 32 băieți și 25 fete²².

Cinci ani mai târziu, situația nu este deloc fericită, preotul din Ghirbom plângându-se protopopului de situația școlii, cerând trimiterea unui dascăl calificat de la centru. Răspunsul Consistoriului vine prompt: „[...] deca stă lucrulu cu dotațiunea docentale asia de reu după cum se află descrisu în scrisoarea parochului, atunci ceva docente calificatu nu se va aflá să cuprindă acea statiune docentale [...]”. Protopopului i se dă dispoziția de a merge la Ghirbom unde să strângă poporul și să-l convingă să mărească dotațiunea până

²⁰ Albu 1971, p. 30.

²¹ MMIRS, D. 356, fila 2, II, c.

²² MMIRS, D. 322.

la 200 florini valută austriacă conform cerințelor Congresului Scolastic Arhidiecezan din 1873, în cazul în care oamenii nu vor vrea, să-i sperie spunându-le ca va fi nevoie să afilieze școala la altă comună vecină²³.

Practica de a afilia școlile din satele care nu-și permiteau să le întrețină, la o comună vecină, se răspândește după 1850, odată cu înființarea școlilor centrale, apărute tocmai din nevoia concentrării elevilor din mai multe sate la o singură școală²⁴.

Șase ani mai târziu, un alt învățător, Nechifor Muntean, absentă de la cursuri cu săptămânile, pe motivul că merge acasă să își aducă alimente și nu se întoarce decât după nouă zile, ulterior plecând iarăși și determinându-l pe preotul local Ioachim Crișan să se plângă protopopului de conduita acestuia în termeni duri cerându-i protopopului: „[...] vă rogu să binevoiți a lu dispune și constitui de vacante la noi ca se nu remanem era (iarăși) fără Docente, căci precum se vede Susnumitul din Tutoiu este și remane un slabanogu amarātu [...]” vehiculându-se numele unui pretendent la locul acestuia, Georgiu Rusa din Ungurei²⁵.

Starea materială a dascălilor nu se va reglementa nici mai târziu. În 1893 un alt învățător Georgiu Hațieganu, pleacă de la școala din Ghirbom fiind ales docent în Șeușa²⁶. În această situație, cea mai bună alegere este să se recurgă la un învățător localnic, lucru care se va întâmpla în același an, când forțați de împrejurări, „[...] fiindu timpul pentru tinerea invatiemantului inaintatu in catu pana la esirea concursului si indeplinirea lui ar trece prea multu tempu [...] deci alegemu cu unanimitate de docente interimatu ca se-si faca anulu de praxă preparandulu absolutei D. Valeriu Margineanu [...]”²⁷.

Acest tânăr care încă nu finalizase cursurile de pregătire este probabil fiul lui Nicolae Margineanu, semnatar al actului în calitate de paroh și director școlar alături de 16 săteni și de viceprotopopul Alexandru Dobrescu, care condiționează numirea tânărului învățător de calificarea acestuia în anul următor. Din același document aflăm și salariul, considerabil mai mare ca sumele vehiculate în *instrumentul de dotațiune docentală* din 1867. Acum învățătorul din Ghirbom, este plătit cu 300 florini valută austriacă primiți în două tranșe egale, la 1 ianuarie și 1 aprilie, conform unui nou *instrument de dotațiune* la care se face referire în text, datat 28 decembrie 1891.

Remunerarea dascălilor după puterea comunităților locale ia sfârșit în anul 1893, odată cu adoptarea *Legii XXVI* privind reglementarea salariilor învățătorilor, care trebuiau să fie de minim 300 florini, în afară de locuință și grădiniță și 200 florini pentru învățătorii adjuncți²⁸.

²³ MMIRS, D. 323.

²⁴ Albu 1971, p. 16.

²⁵ MMIRS, D. 325.

²⁶ MMIRS, D. 332.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ Zecheru 2004, p. 317.

Numirea tânărului învățător este aprobată și de Consistoriul de la Blaj în 3 octombrie 1893²⁹. Totuși, se pare că tânărul învățător nu a îndeplinit toate condițiile întrucât nu s-a calificat, așa cum prevedea înțelegerea, în anul următor, lucru ce reiese dintr-o scrisoare trimisă de Consistoriul de la Blaj doi ani mai târziu, în 1895, părintelui Nicolae Mărgineanu, în care se specifică: „[...] te provocu se spui D. lui învetiatoriu din Ghirbom V. Mărgineanu, se se pregătească a pune cu succesu esamenu de cualificatiune, caci la casu contrar va fi delaturatu din oficiu [...]”³⁰. Tânărul s-a calificat în anul următor ca „[...] docente ordinariu definitiv [...]”³¹, nu înainte însă de a-și da acordul senatul scolastic³² și se pare că a fost o măsură benefică căci a existat continuitate la catedra școlii din Ghirbom, 26 de ani mai târziu, în 1919, într-o statistică întocmită de noile autorități românești, la școala de aici figurând învățători Valer Mărginean și Nicolae Mărginean, ambii refugiați însă din comună în urma evenimentelor din 1918³³.

Situația nu este însă la fel de fericită în ceea ce privește localul destinat școlii. În 1868 apare *Legea XXXVIII*, care face precizări clare referitoare la condițiile în care poate funcționa o școală. Aceasta trebuie să fie situată într-un loc uscat și sănătos, să aibă suficiente clase largi și luminoase, ușor de ventilat. Conform aceleiași legi, care acorda un termen de șase ani ca școlile confesionale care nu corespundeau normelor să poată fi modificate, dacă acestea nu întruneau condițiile, ele riscau să fie transformate în școli de stat³⁴.

Deși începută în 1867, construcția școlii nu s-a finalizat nici după un deceniu, după cum rezultă dintr-un protocol în care se menționează: „[...] suflete 1068 copii de scola 78 feciori și 80 fete, scola noue de lemn cu 2 încăperi mari negata [...]”³⁵, iar după alți zece ani, situația este și mai gravă. Consistoriul, în urma sesizărilor primite de la Inspectoratul școlar din comitatul Alba Inferioară a cărui inspector deplasat la fața locului găsește: „[...] scola din Ghirbomu edificată dealungulu unui dealu, fiindu scundă, pornită spre ruinare, fără hornu [...] are să fie trasă de nou și edificată de nou pre terenu planu și după un planu ministerialu [...]”. În urma acestor sesizări, Consistoriul de la Blaj îi recomandă protopopului ca : „[...] pentru salvarea acelora de pericolu ce le amenință să întreprinzi pașii cei mai energici pentru delăturarea acelora defecte [...]”³⁶.

Protopopul își face datoria și execută ordinele primite de la consistoriu, astfel încât în 1 august 1887, la casa parohială din Ghirbom se întrunește Senatul Scolastic, Comitetul parohial și „[...] poporenii care au vrut să vină [...]” și s-a

²⁹ MMIRS, D. 333.

³⁰ Vezi: MMIRS, D. 329.

³¹ MMIRS, D. 337.

³² MMIRS, D. 355.

³³ Sasu 1932, p. 61, nr.80.

³⁴ Zecheru 2004, p. 312.

³⁵ MMIRS, D. 324, fila 3, nr.10.

³⁶ MMIRS, D. 327.

decis, ca problema să fie amânată „[...] luandu în considerare sterilitatea anului acestuia cu deosebire în grâu, datele celea multe a poporului mai nesuportabile, și altele multe cari nu le mai amintim [...]”, hotărâsc ca pentru anul școlar 1887/8 să se închirieze o „[...] sala de propunere [...]” pentru copii de școala corespunzătoare și dotată cu toate cele necesare, urmând ca în cursul aceluiași an să adune materiale de construcție pentru noul edificiu școlar, sau repararea celui vechi³⁷.

Lucrurile decurg conform hotărârii, însă demararea construirii unei școli noi, sau a reparării celei vechi are loc doar în 1890, când în ziua Sfântului Gheorghe, tot poporul din Ghirbom s-a adunat în curtea judelei sătesc pentru a se consulta în privința școlii. Se concluzionează că este nevoie de aproximativ 79.000 cărămizi. În duminica următoare s-au tocmit țigani care să se apuce de lucru, însă în momentul în care a trebuit semnat contractul cu aceștia, preotul a rămas singur, însăși judele satului spunând că mai bine face el 1.000 de cărămizi decât să meargă la săteni „[...] să scoată plata Ciganilor [...]”³⁸.

Cărămizile făcute nu au fost însă folosite pentru construirea școlii ele fiind parte vândute, parte folosite de oameni în scopuri proprii, după cum vom vedea pe parcursul acestui articol.

În 1893, începe să își facă loc ideea cumpărării unui edificiu și adaptării sale ca școală, însă Consistoriul îi cere parohului înainte de a aproba cumpărarea, câteva lămuriri. Astfel, se interesează dacă comunitatea bisericească din Ghirbom dispune de un teren pe care să poată fi construită școala și dacă rămâne loc suficient pentru grădină și curte; în ce constă adaptarea edificiului propus spre cumpărare luându-se în calcul toate detaliile, înălțimea pereților, lărgimea ferestrelor etc.; câți bani au sătenii pregătiți pentru această întreprindere și câți se speră să se mai strângă și, nu în ultimul rând, dacă edificiul propus spre cumpărare este bine amplasat, astfel încât „[...] are grădina și curte de ajunsu, catu se poftesce la o scola și este situat întrunu locu ca acela, unde invietemantu sa nu fie conturbatu în ceva modu? [...]”³⁹.

Se pare că răspunsul preotului a mulțumit Consistoriul căci acesta aprobă cumpărarea imobilului respectiv în 10 iunie 1893, nu însă înainte de a-l trimite personal pe protopop să se informeze la cartea funciară asupra situației juridice a imobilului respectiv și îndemnându-l să meargă la Ghirbom, personal, pentru a afla „[...] isvorele de venitu, de unde se poate acoperi spezele care facu 1300 + 910 = 2210 fl. [...]”. Totodată, îl sfătuiește pe protopop „[...]ca în atari afaceri publice Multon. Fratia Ta nu trebuie sa te multumesci cu una simpla relatiune a parochului ci pretinde conclusulu formalu subscrisu de cei competenti! Pentru că parohulu nu poate vorbi în numele curatorului bisericescu a senatului scolasticu și a reprezentantiei candu e vorba de scola de baserica și de sarcini publice! Că atari lucruri interesante nu trebuie concredinte preotiloru subalterni

³⁷ MMIRS, D. 328.

³⁸ MMIRS, D. 328a.

³⁹ MMIRS, D. 330.

și încă locali pentru că aceia nu au atata autoritate, ca să înduplece pre oameni la cele bune împreună cu sacrificie materiale ori se-i capaciteze pre cei nepreceptui ci totdeauna Te du însuți în persoană portându însuși responsabilitatea [...]”⁴⁰.

Cu toate acestea, lucrurile nu se mișcă, în 1895, într-o relatare a inspectorului școlar și a medicului cercual, adresată Consistoriului, se precizează că în școala din Ghirbom „[...] se instruează într-o sala de 5 m lată și 2 ½ m înaltă 103 prunci într-un aeru atatu de coruptu catu pruncii se căiescu de dorere de capu [...]” totodată se cere și aducerea unui „[...] docente secundariu [...]” întrucât „[...] unui docente nu-i este iertatu se instrueze mai multi prunci de 8 și legea nu permite ca ceilalti prunci până la 192 să rămână fără instrucțiune”⁴¹.

Poate că din această situație copiii nici nu frecventau școala cu regularitate, învățătorul Valeriu Mărgineanu plângându-se la sfârșitul anului 1895 că unii dintre cei 180 de copii de școală nici nu au văzut măcar școala având o frecvență parțială doar vreo 40 de elevi. Alți 40 erau „[...] datori a frecuenta scola de repetitie [...]”. La această situație gravă se adaugă și neimplicarea celor care ar fi datori să ia măsuri. Astfel, învățătorul se plânge protopopului că deși de doi ani îl ține pe jude la curent cu situația absenților, acesta nu ia nici o măsură, iar curatorului, deși îi spune zilnic că „[...] lipsesc mai tote requisitele necesare, nu este masă, nu e scaun, nu e cuptoriu, nu avem de ce agăția tabla [...]” etc., acesta nu ia nici o măsură pentru ameliorarea situației, deși există banii necesari⁴². Această situație, se pare că persistă de ani buni, întrucât deși există documente care să ateste preocuparea bisericii de a dota școala cu cele trebuincioase, totuși în 1895 ele lipsesc. Cunoaștem faptul că în 1871 s-au cumpărat „[...] mape ale patriei [...] cu 5 fl.20 kr. v.a. de esemplariu [...]”, pentru școlile din Ghirbom, Șebeș, Șpring și Straja⁴³.

Referitor la absențe, în textul legii din 1868 sunt reglementate amenzile cu care sunt pedepsiți părinții care nu-și trimit copiii la școală, și care sunt de 30 creițari pentru prima absență, 1 florin pentru a doua, 2 florini pentru a treia și așa mai departe, în cazul în care situația se repetă frecvent senatul școlar parohial putea numi un tutore pentru acel copil⁴⁴.

Situația localului pentru școală întârzie să fie rezolvată, după cum rezultă dintr-o scrisoare a preotului paroh Nicolae Mărgineanu către protopopul Sebeșului prin care îl informează pe acesta din urmă că după consultările la fața locului cu un meșter zidar din Alba Iulia, *a Petrului*, a ajuns la concluzia că este necesară suma de 900 florini pentru reparații, banii trebuind achitați la finalizarea acestora. Este însă nevoie de un avans de 450 florini necesari pentru achiziționarea de scânduri, var și alte materiale necesare demarării lucrărilor. Zidarul în cauză precizează că: „[...] lui nui trebuie nece un banu pana gată [...]”

⁴⁰ MMIRS, D. 331.

⁴¹ MMIRS, D. 334.

⁴² MMIRS, D. 335.

⁴³ MMIRS, D. 321.

⁴⁴ Zecheru 2004, p. 318.

De asemenea, parohul îl roagă pe protopop să vină personal la Ghirbom împreună cu un zidar „[...] că apoi atunci tacu toti, facem contractulu si nu mai este nece una contradicere [...]” Probabil că exista deja un pre contract cu acest zidar întrucât preotul Nicolae Mărgineanu îi atrage atenția protopopului că: „[...] altmentere a petrului s'a esprimatu că ne improceseaza pentru 60 fl. v.a. deca nulu voim pe a lui [...]”⁴⁵.

Situația școlii din Ghirbom preocupă intens Mitropolia Blajului, lucru ilustrat de atenția cu care urmărește această chestiune, însuși episcopul Victor Mihaly de Apșa, care în repetate rânduri se interesează de situația existentă și evoluția situației.

Într-o scrisoare adresată de acesta protopopului Alexandru Dobrescu, îl atenționează că în chestiunea: „[...] térgului caseloru cumparate dela erediului Nicolou și Oană Fratilă [...] regretăm că lucrulu acesta începutu la 1893 sa tărăgănatu asia multu [...]”⁴⁶. De asemenea, amintește protopopului că de la bun început a precizat că mitropolia nu are banii necesari cumpărării și reparării acestui imobil și își exprimă nemulțumirea că în patru ani de când a început această chestiune, s-au făcut foarte puține lucruri. Atrage atenția protopopului, că deși contractul s-a făcut casele nu sunt încă întabulate, iar renunțarea din partea bisericii la contract ar atrage după sine procese cu vânzătorii mai ales că respectivul imobil se află în posesia bisericii de peste 3 ani. Atrage atenția ca protopopul parohul din Ghirbom și curatorul de acolo să aibă grijă ca biserica să nu sufere daune⁴⁶.

Lucrurile se precipită, iar câteva luni mai târziu, preotul Nicolae Mărgineanu îi scrie protopopului despre dificultățile pe care le întâmpină. Se plânge că din *aruncurile* făcute în 1892 și 1893 s-au strâns puțini bani, oamenii reproșându-i că respectivele case nu sunt întabulate, și deși în primăvara aceluși an a reușit să organizeze patru întruniri cu sătenii aceștia nu vor să dea bani. Atrage atenția protopopului că imobilul cumpărat are acoperișul degradat și riscă să se ruineze⁴⁷.

Nu știm exact cum au evoluat lucrurile, dar nici după un an situația nu era mai bună. Mitropolia îi cere protopopului lămuriri cu privire la situația exactă existentă la Ghirbom. Atrage atenția asupra necesității respectării normelor sanitare, indicând dimensiunile pe care trebuie să le aibă sălile de clasă, ferestrele etc. De asemenea, se interesează de camerele alocate învățătorului și dacă există posibilitatea ca acolo să se amenajeze o a doua sală pentru a putea crea spațiu suficient pentru cei 160 de copii de școală din Ghirbom. Se interesează, de asemenea, de posibilitățile financiare pentru a se identifica surse pentru plata încă unui învățător⁴⁸.

Probabil că fondurile erau insuficiente, de aceea după cum rezultă din documentele păstrate, preotul paroh Nicolae Mărgineanu solicită Consistoriului

⁴⁵ MMIRS, D. 336.

⁴⁶ MMIRS, D. 339.

⁴⁷ MMIRS, D. 340.

⁴⁸ MMIRS, D. 341.

în 15 august 1898, un împrumut de 2000 florini. Însă, înainte de a aproba suma, Consistoriul îi cere lămuriri protopopului, invitându-l pe preot și pe curator să prezinte un deviz exact de cheltuieli necesare pentru reabilitarea clădirii cumpărate de la familia Frățilă unde se intenționa acum amenajarea a două săli de clasă⁴⁹.

Împrumutul cerut de preot nu se poate obține cu ușurință, răspunsul dat de la Blaj este: „[...] toate fondurile administrate de acest Consistoriu și au menirea lor fixată prin litere fundamentale, și că după usul comun adoptat pretutindeni la administrarea fundațiilor publice din fundațiuni se pot acorda împrumuturi numai pentru asigurarea hipotecară de valoare întreită – Așa dară dacă credințioșii noștri din Ghirbom pot să ne ofere o asemenea garanță, noi bucuroși suntem aplicați a-le da împrumutul dorit [...]”⁵⁰.

În ceea ce privește situația juridică a imobilul cumpărat de la familia Frățilă, Mitropolia cere lămuriri deoarece are informații de la săteni că aceste construcții nu sunt întabulate pe biserică, în timp ce preotul paroh susține că sunt întabulate, deci parohul este convocat la Blaj spre a prezenta extrasele de carte funciară doveditoare. Referitor la planul de modificare al imobilului cumpărat, consistoriul nu îl aprobă deoarece dimensiunile propuse prin transformare nu corespund dimensiunilor precizate de planurile ministeriale, de asemenea nu se vede clar cât rămâne din clădirea veche și cât se construiește, iar despre contractul încheiat cu Joan Tutelea și Johann Gunesch pentru că respectivul contract nu precizează: „[...] cantitatea prestațiilor cu carul și cu palma ce are să le de poporul [...]”⁵¹.

În urma răspunsului dat de preotul Nicolae Mărgineanu Consistoriul de la Blaj se exprimă în următorii termeni: „[...] cu surprindere și adâncă mâhnire am vădit că cestiunea ridicării unei școle nouă corespunde legei și conformă cu recerințele și puterea unei parohii, cum e și Ghirbomul, e cu mult mai departe de rezolvire de cum ni-am fi putut chiar imagina [...]”⁵². Urmează acuze grave la adresa parohului care: „[...] a umblat să seducă acest consistoriu [...]”, casele cumpărate deși sunt întabulate pe biserică, sunt în realitate o ruină, iar acesta a intenționat, pentru a ascunde situația sa construiască o școală nouă, a îndrăznit să ceară împrumut pentru aceasta de la Consistoriu, gest considerat incalificabil. „Procedura aceasta a On. Nicolau Mărginean nu o putem înfiera de ajuns [...]”⁵³.

Consistoriul cere lămuriri exacte referitor la cât au costat casele cumpărate în 1895, care era starea lor atunci și cine sau ce a contribuit la degradarea lor, ce datorie mai are biserica de achitat pentru acestea, dacă pot fi reparate, care ar fi prețul lor de piață și cu cât s-ar putea vinde locul gol. De asemenea, i se cere protopopului să aducă la cunoștința Senatului Scolastic „[...]durerea noastră

⁴⁹ MMIRS, D.342.

⁵⁰ MMIRS, D. 344, fila.2.

⁵¹ *Ibidem*, fila 1-2.

⁵² MMIRS, D. 345, fila.1.

⁵³ *Ibidem*, fila 2.

pricinuité de trândévia atât de îndelungată și cu nimic excusabile [...] amenințând Senatul Scolastic că va atrage asupra lor „[...] neplăcerea noastră Părintească [...]” dacă situația va mai continua. De asemenea, i se cere protopopului să identifice toate sursele de venit din această parohie care ar putea fi folosite pentru construcția unei noi școli, inclusiv suma rezultată în urma vinderii imobilului ruinat destinat inițial a fi școală, dacă va fi cazul, iar restul: „[...] cât se va mai trebui până la suma recerută pentru ridicarea unei scóle noué sê-si acopere prin repartiție fie chiar și pe mai mulți ani eiectată – Până atunci sê-si constagă un împrumut, care pôte sê-l ridice preotul, primariul și alți omeni mai de frunte, dacă intru adevăr i-i dore așa de mult de progresul învățământului, după cum se laudă – Noi împrumutul i-l acordăm bucuros, dacă ni-sêofere garanță suficientă, - pre vorba niménuia inse împrumut nu dăm [...] la orice cas să scie cei din Ghîrbom și in locul prim să scie On. Nicolau Mărginean, că pentru orice daună ce ar fi sê-o suferé causa învățământului i-i facem răspundători. Special pe On. Nicolau Margineanu [...] i-l vom urmări cu totă asprimea Sf. Canóne [...]”⁵⁴.

La doar câteva zile, în 23 martie, viceprotopopul Alexandru Dobrescu îi scrie preotului Nicolae Mărgineanu spunându-i că nu se mai poate amâna chestiunea construirii școlii și că va veni în cel mult o săptămână la Ghirbom pentru a vedea situația existentă acolo. Îi comunică că va lua cu el pe Maestrul zidar Trifu care a construit casele parohiale din Sebeș, pentru a face o evaluare a clădirii ruinate de la Ghirbom în vederea identificării unei soluții. De asemenea, îi atrage atenția asupra plîngerii făcute de către curatorul de la Ghirbom, conform căreia, doi săteni, Vasile Hăprean și Gligor Popa au ocupat abuziv o parte din „progadie” și îl îndeamnă pe preot să ia măsuri. De asemenea, până să meargă el la Ghirbom, îl invită pe preot la Sebeș ca să discute și să se pună de acord asupra a ceea ce au de făcut⁵⁵.

Mitropolitul intervine din nou după două luni pentru găsirea unei soluții, trimițând lămuriri pas cu pas în ceea ce privește calea de urmat pentru a obține împrumutul de la Consistoriu, reducând pentru suma de 2000 de florini garanția pretinsă de la 6000 la 4000 florini, subliniind faptul că biserica nu se va întabula pe averile giranților decât în cazul în care suma nu este returnată cu „[...] interese de 5%”⁵⁶. Tot acum, Consistoriul trimite noul plan aprobat al școlii comunale din Ghirbom (Pl. 1/1-2; Pl. 2/1-3)⁵⁷.

Bunăvoința mitropolitului și a consistoriului de a reduce considerabil garanțiile cerute nu are rezultatele scontate. Parohul Mărgineanu se plînge protopopului că: „[...] in diua de Constantin cu Ileana ad 2 iuniu a.c. seara și Dumineca în 4 iunie fiind adunatu întregu poporulu le-am cetitu repartiunea făcută la care afară de doi inși nu au făcut necé una reflexiune [...] le-am cetitu si espicatu Scriptele parentiesci a Excelentiei Sale [...] dară cum leam spusu că

⁵⁴ *Ibidem*, filele 2-3.

⁵⁵ MMIRS, D. 346.

⁵⁶ MMIRS, D. 347.

⁵⁷ MMIRS, D. 360.

trebuie se punemu ceva cautiune sau speriatu toti si am remasu singuru [...] Dumineca in 11 a curentei iam adunatu a treia ora tot fara nece un efectu [...] nu-si lega ei averea pentru satu [...]”⁵⁸.

La nicio lună de la acest eveniment, aflăm și motivele pentru care sătenii din Ghirbom nu vor să dea banii necesari reparării școlii și nici să gireze pentru obținerea împrumutului, dintr-o scrisoare în care câțiva săteni din Ghirbom se plâng mitropolitului și Consistoriului de la Blaj. Sătenii îi acuză pe protopop și preotul paroh de indiferență și anumite interese. Redăm în rândurile ce urmează textul integral al plângerii:

„Exceleția Voastră!

Și

Prea Venerat Consistoriu Metropolitan!

Subscriii plini de încredere fiescă venim în aintea Exceleției voastre și a Prea Veneratului Consistoriu și îndrăsnim în interesul nostru și al școlii nostre confesionale gr. Cat. Din Ghirbom a Vă comunica cari sunt cauzele de noi o comună de 260 famili nu suntem în stare; sau mai bine zis nu voim – deși în realitate putem – a ne edifica o școlă conform cerințelor legali, și din capul locului Vă spunem Exceleția Vóstră și Prea Venerat Consistoriu, că tótă vina este de a se căută în conducători nostri; cu deosăbire în șeful Tractului.

I. Incă prin 1888 sau făcut în un loc al școlii mai multe mii de cărămidă, și sa adunatu piatră de ajuns nu numai pentru una ci chiar’ pentru 2 scoli, ăr’ aceste parte a fost vëndute, parte folosite de alți ómeni.

II. Prin 1892 sa făcut un têrg, cumpărându comuna beserecească nesce case (cari se servescă de școlă) dela familia Frățilă cu 1350 fl. v. a. deși nu sunt vrednice ½ din prețu. Și óre la acui îndemn sa făcut acest târgu slab? La îndemnul D. Protopop, care nu caută nice nu a căutat la binele nostru la binele nostru propriu, ci după cum spun acum insisi vëndiatori a umblat numai după interesele sale materiale.

Dela cumpărarea caselor până în diua de adi dacă cei chemați ar fi avut batăr Cătu de pucin în interes față de școla și față de instrucțiunea copiilor nostri aproape 250 la număr și din care abia 40 potu a cerceta școlă din lipsă de local, atunci spiritalminte am sta altcum; Căci se Vă închipuiți Exceleția Vóstră și Prea V. Consistoriu, Căci în întréga noastră comună care numără peste 1200 locuitori abia 3-4 individi sciu ceti și scie.

Dară dacă odată răul sa făcut și casele sunt întabulate pre comuna bisericască atunci rugăm pe comuna bisericască atunci rugăm pe conducatori nostri și în special pre D. protopop se ne spună pentru ce a închiat un contract atât de defavorabil pentru noi și anumit dându maestrului P. Drâmbărean pentru reparare 1420 fl. v. a. câtă vreme un alt maestru anume Tutelea totudupă același plan lear’fi edificatu din nou cu 1200 fl. v. a.

⁵⁸ MMIRS, D. 384.

Și ce credeți Excelenția Voastră și Prea V. Consistoriu că mai există oare pre lume un popor care se aibă interes și iubire față de școlă; cându vede fără barăm a fi ascultat că să face cu avutul său atâta pradă.

Acum însă prețul caselor precum și suma reparării sa repartizat. Listele sa aprobat din partea Prea V. Consistoriu totuși cei chemați nice acum nu arată nice un interes.

Noi credem că cu astfelu de conducători ca în present, și cari arătând numai atatu interes școla conf. Gr. Cat din Ghirbom nu se va edifica și așa vom ajunge în ghiarele nemiloase a statului.

În urma acestora ne rugăm de Excelenția Văastră și de Prea V. Consistoriu ca să îndemne pre Domnu protopop și pre D. preot al acestei comune să desvölte un interes mai mare față de biserică și școlă, Căci la cas contrar își vor perde înaintea noastră tată valoarea și respectul cele datorim.

Sperăm că îndată ce va ajunge această scrisoare în mâinile Excelenției Văstre și a Prea V. Consistoriu urgent i va îndruma pe D. protopop și D. preot local că acum după secere se să plătească bani din reparațiunea făcută, ér' noi poporul vëzând ca dânși se vor interesa și noi ne vom face detoria – plătind ce ne compete. ; vor fi uni de acei lași cari nu vor se plătescă banii, dar 'siléscăi pe cale administrativă, că așa noi la tot casul până la începerea anului scolasticu se ne putem edifica școlă ca să nu mai rămână 200 băieți de școlă fără un pic de instrucțiune.

Atâta e în ce priveste edificarea școlii, ér'în ce privesce biserica, averea bisericeii și a școlii stăm foarte rău.

Sunt restanți de 10-15 ani, cari nu a fost încasate nice interese, nice din capital, ba debitori nice nu mai țin de detoria; toți curatori biserecii au ramas detori cu ocașiunea tragerei rațiunilor, despre cari bani nu a dat nice obligațiune nu a plătit nice interese, nice din capital cu un cuvânt nemic.

Senatul bis. = scolastic, nu face nemic numai speze, căci de câte ori se adună în ceva cauză, beau ca adalmaș câte 2-3 fl.

În o vreme avem 400 ferii vin, acum nimic – Ar mai fi multe dar'le lăsăm; ér'noi rămânem ai

Excelenției Văstre și a Prea V. Consistoriu
Ghirbom 24 iuliu 1899

Cei mai umiliți fii
Vasile Petrescu
Anănie German
Mihăilă Rula
Ilie Petrescu
Ioan Mortură
Niculae Genescu
Vasile Genescu
Vasile Ursu s.a.”⁵⁹

⁵⁹ MMIRS, D. 351.

Astfel stând lucrurile, consistoriul îi scrie și îi aduce la cunoștință viceprotopopului Alexandru Dobrescu, plângerea ghirbovenilor. Și concluzionează atrăgând atenția că acum și poporul vrea terminarea edificiului școlar, să acționeze conform ordinațiunii consistoriale din 1 iulie care prevedea ca până în data de 1 septembrie să se încaseze repartiția „aruncată pe sat” iar apoi să se facă un raport exact în urma căruia să poată fi concesionată lucrarea ca astfel școala în acest an: „[...] să poată ajunge celu puțin sub coperisu. Acceptăm dela Frăția Ta, ca afacerea cu restaurarea scólei să finalizezi nesmintitu in anulu acestà pentruca anu mai potrivitu pentru acestu lucru nu se poate asceptá si ori ce tragnare ori întârziere s'aru mai ivi, vá cadé exclusivu in sarcinã si raspunderea Fratiei Tale. Spre indeplinirea dorintiei nóstre Parintesci dámu binecuvéntarea archieresca [...]”⁶⁰.

Se pare că sătenii au început să dea banii necesari, însă problemele continuă. Din alt document aflăm că în 5 decembrie 1899, Consistoriul se interesează de sumele strânse și modul de folosire al acestora, existând informația că suma de 400 florini strânsă până în acel moment a fost folosită pentru reparații interioare la vechea școala și nu pentru cea nouă⁶¹.

Se pare însă că acest lucru a fost doar un zvon, infirmat ulterior de preot și protopop, în consecință. Deducem din textul unei *ordinațiuni* consistoriale, că o parte din săteni reprezentați de Mihăilă Dănescu, au încercat să obțină amânarea plății *aruncului* lucru pe care Consistoriul nu îl acceptă, cerând preotului să citească acest lucru în biserică. Totodată, sfătuiește curatorul bisericii din Ghirbom să depună banii strânși: „[...] la o cassa sigura de pastrare spre fructificare, nefiindu iertatu nimenui fara de invoirea nóstra a se atinge de acei bani [...]”. Protopopul primește misiunea de a depune toate eforturile mai departe pentru strângerea banilor necesari pentru construirea școlii pentru a se putea asigura în comuna Ghirbom „causa scolara”⁶².

Astfel rezolvarea uneia dintre problemele arzătoare ale comunității din Ghirbom, o școală decentă pentru numeroșii copii existenți în această comunitate, a început să prindă contur la sfârșitul secolului al XIX-lea, după eforturi considerabile în special din partea mitropolitului Victor Mihaly de Apșa, și a Consistoriului de la Blaj. Situația era grea, datorită neimplicării sătenilor, acesteia adăugându-se indiferența Senatului Scolastic, a preotului și a protopopului care tergiversează lucrurile. În urma plângerii sătenilor aflăm că Senatul Scolastic de câte ori se întrunește bea de 2 sau 3 florini. Curiozitatea ne-a împins să cercetăm cam ce cantitate de vin se putea cumpăra în epocă cu această sumă. Dintr-un manuscris de pe Valea Sebeșului aflăm că în toamna anului 1899 „[...] vii au fost, cam de mijlocu nu prea mulți si au fostu cam putrezi în cat si vinu după ce au fert au căpat zmiag si prețiu în toamă au fostu cu 1 fl. Feria

⁶⁰ MMIRS, D. 352.

⁶¹ MMIRS, D. 353.

⁶² *Ibidem*.

după aceia mai în urmă au fostu și cu 80 x (craițari) feria de vin [...]»⁶³. Dintr-un calcul simplu rezultă o cantitate destul de mare de vin, 20-30 litri consumați la o ședință. La aceasta se adaugă anumite interese pe care le are preotul și protopopul în achiziționarea unei construcții care s-a dovedit a fi o ruină, în contractarea unor anumiți constructori care practicau un preț mai mare etc. toate ducând la amânarea la nesfârșit a demarării și finalizării construcției școlii. Au trecut ani buni până ce intervenția fermă a mitropolitului și Consistoriului de la Blaj a reușit să limpezească lucrurile. Un lucru este cert: comunitatea din Ghirbom intră în secolul XX cu un local de școală care era neîncăpător pentru copii din sat și neconform cu normele în vigoare în epocă. Efortul de a identifica pe teren noua construcție s-a soldat cu un eșec, sătenii spunând că vechea școală a fost demolată cu doi ani în urmă, locul acesteia fiind ocupat acum de un magazin alimentar.

On the Greek-Catholic Confessional School from Ghirbom (Alba County) in the Second Half of the 19th Century

(Abstract)

Schools played a lead role in the national emancipation movement and national consciousness awakening of the Romanians in Transylvania. In this context, the establishment of the schools in Blaj can be regarded as a triumph of Inochentie Micu-Klein's national and political emancipation programme. Opened in the autumn of 1745 under Bishop Petru Pavel Aron, the schools from Blaj are the first Romanian middle school institutions in Transylvania. With the establishment of the schools in Blaj, an impulse is given to the development of school education in the rural areas of Transylvania, as well.

The struggle of the Romanian nation for assertion and the Josephinian reforms supporting the spread of literacy were particularly favourable to the development of the Transylvanian educational system between the late 17th century and early 19th century. Joseph II set up a legislative basis that was to be applied in every province according to the local historical and organisational realities. Thus, *Ratio Educationis*, a school legislation centered round the important roles of the school inspectorates and that was actually applied only to the Romanians in Banat, gets published in Vienna in 1777. The Transylvanian version would be *Norma Regia* that appeared in 1781. Compared to *Ratio Educationis*, *Norma Regia* was of a poorer quality and was oriented towards confessional education, a tendency visible also in the 1820 edition.

The *Edict of Tolerance* issued in 1781 granted every national community with more than 100 members the right to build their own church and school.

In the 19th century, the educational system in Transylvania was organized according to *Nova Ratio Educationis publicae* of 1806. In the rural areas the school building was nothing else than a traditional peasant house enclosed by wattles, made of clay and with no floor. The teacher would sit at the head of a rudimentary table and the pupils seated in wooden benches would stay round the table. More often than not the teacher was plainly a peasant who, apart from the fact that he had become literate - God knows where -, was not very different from the others. It was only in the fourth decade of the 19th century that the first teachers who had received formal education in a gymnasium appeared. Thus was the situation in the Greek-Catholic confessional schools. The teachers were less than poorly trained for the position. Any young person who had graduated from a normal or a village school and with no special pedagogic training could

⁶³ MMIRS, D. 85, filele 77-78.

become a teacher provided that he had a voice and performed well his duty in the tryptic, being above all a church servant. This was the age of the psalm reader or clerk teacher (1800 -1840).

In 1845, *Sistema Scholarum* finally provided the educational system with its own organisational framework. These general guidelines were maintained until 1868 when Ötvös's so called *Law XXXVIII* was issued.

The situation changed sensibly after 1850 when the responsibility for the proper functioning of the educational system is passed down to the Consistories of the leaders of the two faiths. The Consistory from Blaj issues now a series of rules and orders with a view to improve rural education throughout the diocese. However, a decade passed and the problem with the rural schools was still not solved entirely.

In the village of Ghirbom, the construction of the school took over half a century. The villagers and the authorities did mobilise to carry out the project during this entire period of time, but their interest often declined. The material situation of the villagers as well as the lack of involvement coming from the part of the local authorities, the very instances that ought to have solved the problem were the ones that led to this result.

The construction of a decent school for the large number of children, one of the burning needs of the community of Ghirbom, began to take shape at the end of the 19th century. This happened, to a great extent, due to the considerable efforts by the metropolitan bishop Victor Mihaly of Apșa, and the Consistory of Blaj. It was a difficult undertaking because, on the one hand, the villagers did not get involved and, on the other hand, the Scholastic Senate, priest and archpriest did nothing but show indifference and hold up procedures. The villagers complained that each time the Scholastic Senate met its members would consume 2 or 3 florins worth of alcohol. Curiosity pushed us to inquire on the approximate amount of wine that could be purchased against this sum of money. A manuscript from the Sebeș Valley reveals that in the autumn of 1899 10 liters of wine cost 1 florin. A simple calculation leads to the conclusion that at any given meeting the fairly large amount of 20-30 liters of alcohol was consumed. Moreover, the priest and archpriest had an interest in purchasing a building that proved to be a ruin, contracting only certain builders who charged higher, etc. All of this only led to the delayed beginning and finishing of the school building.

Many a year passed by before the decisive intervention of the metropolitan bishop and the Consistory of Blaj managed to put things right. However, one thing is certain: the community of Ghirbom stepped into the 20th century having a school building which was neither large enough for all the children in the village to be able to study there, nor consistent with the norms in force at that time. The attempt to identify the new construction resulted in failure. According to the villagers, the old school had been demolished two years before and its place taken by a grocery store.

List of Illustrations

Pl. I The façade of the Greek-Catholic Confessional School, Ghirbom (1); Floor plan (2).

Pl. II Foundation plan (1); Cross-section of the building (2); Structure of the roof framing (3).

Abrevieri bibliografice

Albu 1971

- N. Albu, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, 1971.

Cordoș 1969

- N. Cordoș, „Un plan de școală românească din anul 1828”, în *ActaMN*, VI, 1969, p. 585-591.

- Giurgiu 1994 - D. Giurgiu, „Cu privire la situația școlilor din jud. Alba în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)”, în *Apulum*, XXXI, 1994, p. 367-375.
- Giurgiu 1998 - D. Giurgiu, „Școala românească de ambele confesiuni din comitatul Alba de Jos, factor important în menținerea identității naționale”, în *Apulum* XXXV, 1998, p. 427-436.
- Mârza 1987 - I. Mârza, *Școală și națiune. Școlile din Blaj în epoca renașterii naționale*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1987.
- Sasu 1932 - M. Sasu, *Învățământul primar din județul Alba 1919-1930*, Cluj, 1932.
- Zecheru 2004 - Alexandra Dana Zecheru, „Învățământul primar greco-catolic în județul Alba la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX”, în *PA*, IV, 2004, p. 312-320.

Documente

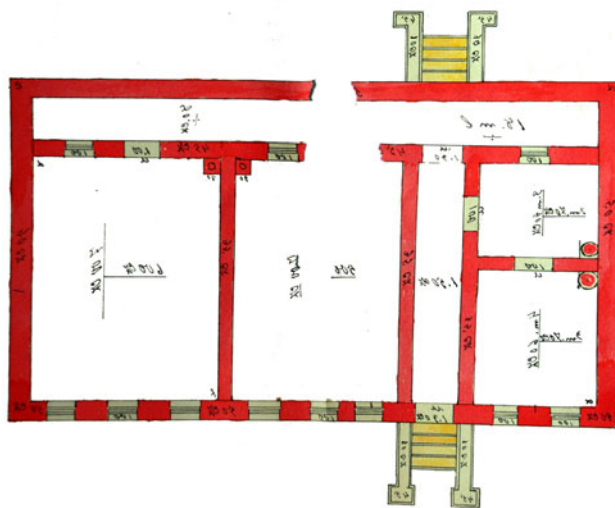
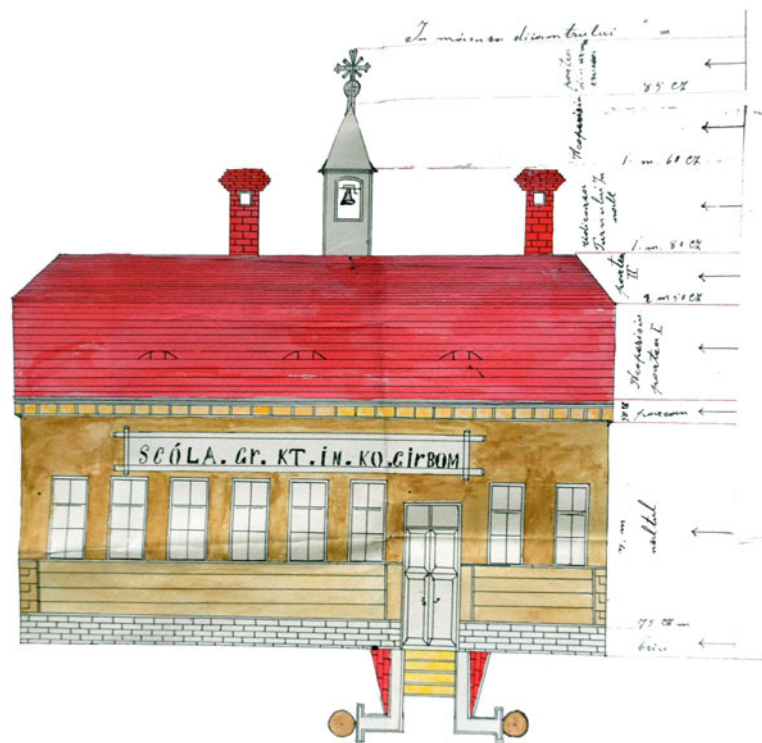
- MMIRS, D. 85 - *Manuscrisul lui Nicolae Aloman*, MMIRS, nr. inv. 2853/D. 85.
- MMIRS, D. 321 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 1936, Blaj, 5 august 1871*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4888/D. 321.
- MMIRS, D. 322 - *Seama Scoalelor și a Docenților comunali din protopopiatului Cutului pentru anul școlastic 1871/2*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4889/D. 322.
- MMIRS, D. 323 - *Ordinațiunea Consistorială nr.3478, Blaj 9 decembrie 1876*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4890/D. 323.
- MMIRS, D. 324 - *Protocolul Senatului școl. protopopescu ținuta în Sabesiu la 2 Augustu 1877*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4891 / D. 324.
- MMIRS, D. 325 - *Sesizarea parohului Ioachim Crișan către protopopul Ioan Deac, Ghibrom 6 octombrie 1879*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4892/D. 325.
- MMIRS, D. 325 - *Protocolu Cari sau luat din partea județinului procesual al Cerculu Sângătîn in Comuna Ghibrom in 15 Septembrie 1866 in privintia Organiserii Scholei populare gr. cath. Intru mentionata Comuna*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4893/D. 325.
- MMIRS, D. 326 - *Instrumentu de Dotatiune, Ghibrom 22 aprilie 1867*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4894/D. 326.
- MMIRS, D. 327 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 2088, Blaj 16 iulie 1887*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4895/D. 327.
- MMIRS, D. 328 - *Protocolu, Ghibrom, 1 august 1887*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4896/D. 328.
- MMIRS, D. 328a - *Serisoarea preotului Nicolae Mărginean către protopopul gr.cat.al Sebeșului, Ghibrom 20 mai 1890*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4897/D. 328a.

- MMIRS, D. 329 - MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4898/D. 329.
- MMIRS, D. 330 - *Ordinațiunea consistorială nr. 1536, Blaj, 16 mai 1893*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4899/D. 330.
- MMIRS, D. 331 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 1834, Blaj 10 iunie 1893*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4900/D. 331.
- MMIRS, D. 332 - *Escrisoare de concursu pre statiuinea docentală devenită vacantă in Ghîrbom, Ghîrbom 17 septembrie 1893*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4901/D. 332.
- MMIRS, D. 333 - *Ordinațiunea Consistorială nr.3562, Blaj 3 octombrie 1893*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4902/D. 333.
- MMIRS, D. 334 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 308, Blaj 26 ianuarie 1895*. MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4903/D. 334.
- MMIRS, D. 335 - *Scrisoarea învățătorului Valeriu Mărgineanu către viceprotopopul Alexandru Dobrescu, Ghîrbom 7 decembrie 1895*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4904/D. 335.
- MMIRS, D. 336 - *Scrisoarea parohului Nicolae Mărgineanu către protopopul Sebeșului, Ghîrbom, 10 Iunie 1896*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4905/D. 336.
- MMIRS, D. 337 - *Ordinațiunea Consistorială nr.5658, Blaj 22 decembrie 1896*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4096/D. 337.
- MMIRS, D. 339 - *Ordinațiunea consistorială nr. 763, Blaj 6 martie 1897*. MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4908/D. 339.
- MMIRS, D. 340 - *Scrisoarea parohului Nicolae Mărgineanu către protopopul Sebeșului, Ghîrbom, 27 Mai 1897*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4909/D. 340.
- MMIRS, D. 341 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 2514, Blaj 31 mai 1898*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4910/D. 341.
- MMIRS, D. 342 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 4078, Blaj 6 septembrie 1898*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4911/D. 342.
- MMIRS, D. 344 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 712, Blaj 21 ianuarie 1899*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4913/D. 344.
- MMIRS, D. 345 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 1456, Blaj, 18 martie 1899*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4914/D. 345.
- MMIRS, D. 346 - *Scrisoarea viceprotopopului Alexandru Dobrescu către preotul Nicolae Mărgineanu, Sebeș, 23 aprilie 1899*. MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4915/D. 346.
- MMIRS, D. 347 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 2341, Blaj 23 mai 1899*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4916/D. 347.
- MMIRS, D. 384 - *Scrisoarea parohului Nicolae Mărgineanu către protopopul Sebeșului, Ghîrbom 11 iunie 1899*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4917/D. 384.
- MMIRS, D. 351 - *Plângerea sătenilor din Ghîrbom către Mitropolit și Consistoriul Metropolitan, Ghîrbom 24 iulie 1899*. MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4920/D. 351.
- MMIRS, D. 352 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 3853, Blaj 2 august 1899*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4921/D. 352.
- MMIRS, D. 353 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 6416, Blaj 5 decembrie 1899*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4922/D. 353.
- MMIRS, D. 353 - *Ordinațiunea Consistorială nr. 6790, Blaj 26 decembrie 1899*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4922/D. 353.
- MMIRS, D. 355 - *Ordinațiunea consistorială nr. 5359, Blaj, 24 noiembrie 1896*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4924/D. 355.

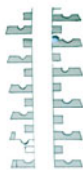
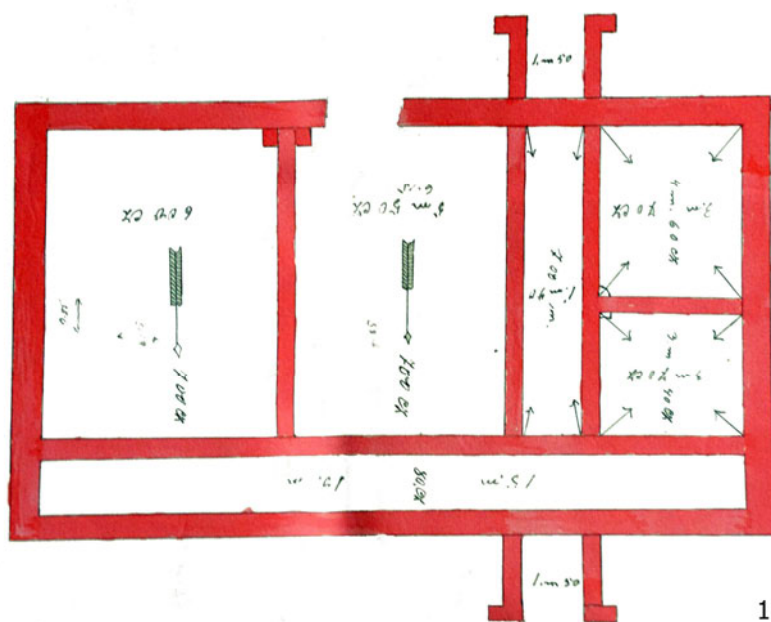
- MMIRS, D. 356 - *Ordinariul Metropolitanu nr. 978, Blaj, 25/13 noiembrie 1862*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4925/D. 356.
- MMIRS, D. 356 - *Ordinariul Metropolitanu nr. 978, Blaj, 25/13 noiembrie 1862*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4925/D. 356.
- MMIRS, D. 357 - *Ordinariul Metropolitanu nr. 319, Blaj, 8 / 16 aprilie 1864*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4926/D. 357.
- MMIRS, D. 360 - *Planulu pentru edificarea Côlei gr. Catolică In Comuna Gîrbom 1899 In 31 Ianuar*, MMIRS, Biblioteca documentară, inv. 4932/D. 360.

Cuvinte-cheie: școală, învățământ, greco-catolic, biserică, Transilvania, Ghirbom.

Keywords: school, education, Greek-Catholic, church, Transylvania, Ghirbom.

Pl. I Fațada școlii confesionale greco-catolice din Ghirbom (1); Planul parterului (2)

Pl. II Planul fundației (1); Secțiune prin clădire (2); Structura șarpantei (3)